

A hazára árulkodó „vörös emigráció” – Az 1918–1919-es emigránsok lejárata a Tanácsköztársaság- ellenes propagandában

88

„Furcsa helyzetben van manapság a magát konzervatívnak érző, széles látókörűnek is mondott hazafi. Polgári, konzervatívnak is aposztrófált kormányát Európa-szerte szidják, Führerstaatot és putyinizálódást emlegetve, szeretett fővárosát antiszemita brigantik tanyájának kikiáltva. Teszik mindezt azokban a lapokban, amelyeket korábban az igazság első számú letéteményeseinek tartott, melyeknek példányait évekig őrizte, forrásként idézte. [...] Nos, ezekben a csendes, dilemmákkal teli órákban érdemes leemelni a polcra Mályusz Elemér A vörös emigráció című kötetét¹ – ekképp ajánlotta a konzervatív olvasók figyelmébe Mályusz Elemér könyvét még 2011-ben Próhle Gergely, a második Orbán-kormány akkori helyettes államtitkára. Mi volt Mályusz Elemér hírhedt könyve, és mire született válaszul?

Az 1931-ben megjelent *A vörös emigráció* csúcsterméke volt az 1918–1919-es forradalmak bukásával Ausztriába menekült baloldali emigrációt lejárató ellenforradalmi propagandairódalomnak, amely a Horthy-rendszert külföldről ért bírálatok hiteltelenítését célozta.

¹ Próhle Gergely: Mályusz Elemér: A vörös emigráció. *Kommentár*, 2011/1., 50.

A magyarországi politikai és diszkurzív térből kiszorított emigránsok ugyanis igyekeztek beszámolni az 1919 utáni ellenforradalmi fehérterrorról, és felhívni a világ figyelmét a magyarországi gyilkosságokra és üldöztetésekre – persze nemegyszer eltúlozva a fehérterror mértékét az olyan leleplező kiadványokban, amilyen például Pogány József *A fehér terror Magyarországon* című 1920-as könyve, vagy éppen a Tormay Cécile *Bujdosó könyvéhez* hasonló „naplókban”, mint amilyen Bölöni Györgyné szintén Bécsben kiadott, 1921-es *Szenvedések könyve*.²

A kommunisták Szovjet-Oroszországba, a szociáldemokraták a II. Internacionálé szocialista pártjaiba, a korábbi polgári radikálisok a nyugati közvéleménybe vetették reményeiket. A legjelentősebb „árulkodó” felhívást Károlyi Mihály, Hock János, Jászi Oszkár, Linder Béla és Szende Pál jegyezték *A világ demokratikus*

² Korszerű, immáron magyarul is olvasható összefoglalás a fehérterrorról: Bodó Béla: A fehérterror. *Antiszemita és politikai erőszak Magyarországon, 1919–1921*. Budapest, Napvilág, 2022. – Ismertetésem az eredeti, angol nyelvű munkáról: Csunderlik Péter: Szadista imposztorok. (Béla Bodó: The White Terror. Antisemitic and Politic Violence in Hungary, 1919–1921). *Múlt és Jövő*, 2020/4., 80–83.

és pacifista közvéleményéhez címmel 1922-ben.³ Nem véletlenül használtam az „árulkodás” kifejezést: ugyanis még a baloldalon is akadtak olyanok, mint például a Károlyi Mihály szenvedélyes hívének számító Illyés Gyula – ahogy arról beszámol a *Beatrice apródjai* című művében –, akik elbizonytalanodtak, hogy valóban az „árulkodás-e” a legmegfelelőbb módszer, és nem kontraproduktív-e.⁴ Hiszen a magyarországi események bírálata a külföld előtt alkalmas volt arra, hogy a jobboldali propaganda alátámassza vele a „hazaárulás” vádját. Az ezzel kapcsolatos vitákat és álláspontokat Litván György foglalta össze a „Hazaárulás-e a hazára »árulkodni«?” című tanulmányában.⁵ Jászi például a következőt válaszolta Rupert Rezső 1922-es kritikájára, amely szerint a külföld előtt minden testvérharcnak el kell múlnia:

„Tehát újra kitört a rágalmak és a szitkozódások áradata ellenünk. Természetesen újra a hazát árultuk, miként annyiszor a múltban... Hiába, erről a dúsan jövedelmező üzletről nem tudunk leszokni mi, hazaáruló gonosztevők. [...] Itt az ideje [...] hogy végleg szakítsunk a nemzeti elzárkózás és titkolózás politikájával. Minden nemzeti belügy a nemzetközi közvéleményre is tartozik. Minden hazugság, szépítgetés,

³ Károlyi Mihály–Hock János–Jászi Oszkár–Linder Béla–Szende Pál: A világ demokratikus és pacifista közvéleményéhez, 1922. március 19. In: *Károlyi Mihály válogatott írásai, 1920–1946*. I. kötet. Budapest, Gondolat, 1964, 46–50.

⁴ Illyés Gyula: *Beatrice apródjai*. Budapest, Szépirodalmi, 1979, 271–272.

⁵ Litván György: Hazaárulás-e a hazára „árulkodni”? In: Litván György: *Magyar gondolat – szabad gondolat. Válogatott történelmi tanulmányok*. Szerk.: Gyurgyák János. Budapest, Osiris, 2008, 192–213.

elferdítés ezerszeresen megbosszolja magát. S különösen végleg szakítanunk kell azzal a feudális tannal, hogy a magyar a magyarhoz szükségképpen közelebb áll, mint a magyar valamely külföldihez. Nyilván Rupert Rezső nem gondolta végig, hogy mit mond, mert ha végiggondolta volna, alighanem visszaborzadt volna ilyen és hasonló következtetésektől: hogy például Francia-Kiss [Mihály – hírhedt fehérterrorista – Cs. P.] közelebb áll Ruperthez, mint Eduard Bernstein; hogy Héjjas Iván közelebb áll hozzá, mint Anatole France; hogy Prónay közelebb áll hozzá, mint Norman Angell, hogy Ostenburg közelebb áll hozzá, mint Gerhart Hauptmann; hogy Horthy közelebb áll hozzá, mint Maynard Keynes. [...] Széchenyi István ezt tanította: régi axióma, hogy az, aki a haza mocskait palástolja, a haza fénypontjait piszkolja be; valamint a bűn leplezője is mindig erényt sújt.”⁶

Mielőtt rátérnék az „árulkodó” emigránsok diszkreditálását célzó könyvek, füzetek vagy éppen cikksorozatok legnevezetesebbjére, Mályusz Elemér *A vörös emigráció* című munkájára, aperitifként bemutatnám annak előképét, a műfaj egyik korai darabját, a katolikus kiadó, a Központi Sajtóvállalat kiadásában 1920-ban megjelentetett Forradalmárok egymás közt című cikkgyűjteményt, amely a Bécsi Magyar Újság, a Proletár és a Világosság mellett Göndör Ferenc lapjából, Az Emberből is közölt részleteket.⁷ Az Egy bécsi ma-

⁶ Jászi Oszkár: Rupert Rezső elmélete. In: *Jászi Oszkár publicisztikája*. Szerk.: Litván György–Varga F. János. Budapest, Magvető, 1982, 399., 401–402.

⁷ *Forradalmárok egymás közt. Egy bécsi magyar embertől. Szemelvények „Az ember”-ből,*

gyar ember álnevet választó szerző célja az volt a Bécsben kiadott, „kommunizmust és magyargyűlöletet hirdető” baloldali sajtótermékek újságcikkeiből összeállított válogatással, hogy leleplezze a magyar emigránsok tevékenységét, hogy a „bécsi zengeráj” egymást is bíráló cikkeivel illusztrálja, milyen egymással marakodó, erkölcsstelen figurák vezették Magyarországot a kommün idején, miközben erősen kritizálta a magyar emigránsokat befogadó osztrák szociáldemokrata kormányt. A *Forradalmárok egymás közt* kiadása bevallottan propagandacélokat szolgált:

„Nem tudunk hathatósabb propaganda-eszközt elképzelni azok ellen a Bécsbe menekült kalandorok ellen, akik semmilyen eszköztől sem riadnak vissza, hogy a magyarságot rágalmazzák és az országnak tőlük telhetőleg ártsanak. [...] Rettenetes frazeológiájuk egyre bővül, eszközük egyre kíméletlenebb, ha büntető törvénybe nem ütköznék, már rég gyilkolnák egymást”.⁸

A Lukács Györgyöt például „félőrült, degenerált milliomosként” jellemző füzet szerint a kommunista funkcionáriusokon kívül mindenki más számára poklot jelentett a Tanácsköztársaság: „mikor a magyarországi kommunizmus épülete iszonyú recsegéssel hirtelen összedűlt” „csak füst és kénzság” maradt utána⁹ – nyomatékosította a mára a feledés homályába került, könyvraktárakban porosodó kiadvány.¹⁰

a „Bécsi magyar ujság”-ból, a „Proletár”-ból és a „Világosság”-ból. A bevezetést írta s a cikkeket összegyűjtötte „Egy bécsi magyar ember”. A Központi Sajtóvállalat Rt. kiadása, Budapest, 1920.

⁸ *Forradalmárok egymás közt*, i. m., 8., 67.

⁹ *Forradalmárok egymás közt*, i. m., 4.

¹⁰ Részletesebb ismertetését l. Csunderlik Pé-

A kétes értékű lejárato műfaj – amelyben nemcsak jobboldali, de a frakcióküzdelmekben birkózó baloldali szerzők is kipróbálták magukat, amire példa Löwy Ödönnek *Az emigráció kupecei* című 1923-ban megjelent munkája vagy Róbert Oszkár Weltner Jakabot támadó füzete¹¹ –, „csúcsteljesítményének” tekinthető Mályusz-mű, *A vörös emigráció* jelentőségét az adja, hogy az egyik legjelentősebb magyar történész írta. Mályusz Elemért ugyan középkortörténészként tartja számon az emlékezet, de Szent István korától a jelenkortörténeti áttekintésekig jelentetett meg munkákat. A magyar történészszakma etnikai alapú megtisztítását követelő 1943-as *A magyar tudomány* című műve szélsőséges és legkirekesztőbb összefoglalása völkisch történetírói szemléletének.¹²

Mályusz Elemér legnagyobb ellenefele a szellemtörténeti programot hirdető Szekfű Gyula volt, akivel az 1930-as évek második felétől komoly, előbb módszertani eltéréseken alapuló, később politikai ellentétetekkel is feltöltődő vitákat folytatott.¹³ Bár Mályusz középkorász nagysága vitathatatlan, az „írói munkásságá-

ter: *A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában*. Budapest, Napvilág, 2019, 29–30.

¹¹ L. Löwy Ödön: *Az emigráció kupecei*. Wien, 1923. Ill. Róbert Oszkár: *Weltner Jakabok: Felállni a Hymnusznál! És minden, ami a szívemet nyomja*. Wien, 1930.

¹² Mályusz Elemér: *A magyar történettudomány*. Máriabesnyő–Gödöllő. Attraktor, 2008. – Mályusz történetírói szemléletéről: Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941*. Budapest, Új Mandátum, 2010, 311–319.

¹³ L. Erős Vilmos: *A Szekfű–Mályusz vita*. Debrecen, Csokonai, 2000.

hoz” tartozó szélsőjobboldali művei miatt 1945 után eltávolították a magyar felsőoktatásból és a magyar történettudomány élvonalából.¹⁴ Hogy majd 1954-ben visszatérhessen a szakmába, és az 1980-as évek elején már a magyar történettudomány köztiszteletben álló doyenjeként ünnepelejkék a Mályusz Elemér emlékkönyvvel.¹⁵ De ahogy Romsics Ignác visszaemlékezett a Történettudományi Intézet kutatóinak ellentéteire: „A régi sérelmek mindazonáltal egyáltalán nem felejtődtek el teljesen.”¹⁶ Például az anekdota szerint a Szekfű-tanítvány Kosáry Domokos így kommentálta, hogy Mályusz Elemér főmunkatársi állást kapott az intézetben: „Azt hittem, hogy a németek elveszítették a háborút.”¹⁷

A rehabilitált Mályuszt már nem sokszor szembesítették az 1945 előtt született, uszító munkáival,¹⁸ amelyek közül *A vörös emigráció* 2021-

ben egy egész cikksorozatra ihlette Bayer Zsoltot „Törpe Károlyi Mihályocskák” címmel. De a fiatal Mályusz Elemér, a Túróc megye kialakulása című 1922-es népiségtörténeti alapmű szerzője miért írt könyvet az 1919-es emigránsokról? Soós István, a Mályusz-hagyaték gondozója tárta fel *A vörös emigráció* keletkezéstörténetét,¹⁹ amelyet az ő kutatásai alapján ismertetek, hogy aztán bemutassam a lejárata módszertanát.

Az eredetileg külföldi megjelenítésre szándékozott mű alapötlete Teleki Páltól származott, ugyanis az 1925-ös bagdadi tartózkodása idején – a Török Birodalom moszuli vilajetjének hovatarozása ügyében kijelölt népszövetségi delegáció tagjaként – szembesülnie kellett azzal, hogy az angol diplomaták milyen keveset tudnak a modern Magyarországról: csak Kossuth Lajos és Kun Béla nevét ismerték, de tevékenységükről már alig tudtak valamit. Telekiben ekkor fogalmazódott meg, hogy propagandamunkákat kéne íratni a külföld tájékoztatására a magyar Tanácsköztársaság történetéről és az 1919 utáni baloldali emigráció tevékenységéről. A Tanácsköztársaság történetét bemutató munka megírását Domanovszky Sándor történészre bízta, de mivel nem vállalta, Kaas Albert jogtörténész írta meg.²⁰

¹⁴ L. Papp István: A Mályusz Elemér elleni politikai rendőrségi vizsgálat 1945-ben. *Kommentár*, 2006/4., 70–79.

¹⁵ *Mályusz Elemér emlékkönyv. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok*. Szerk.: H. Balázs Éva–Fügedi Erik–Maksay Ferenc. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984. – Az idős, már kísérővel közlekedő Mályusz Elemér tekintélyét a késő Kádár-rendszerben érzékelteti: Romsics Ignác: Dalmáciai levelek, avagy szubjektív utószó Magyarországról 20. századi történetéhez. In: Romsics Ignác: *Múltról a mánnak. Tanulmányok és esszék a magyar történelemtől*. Budapest, Osiris, 2004, 388.

¹⁶ Romsics Ignác: *Hetven év. Egotörténelem, 1951–2021*. 1. kötet. Budapest, Helikon, 2022, 321–322.

¹⁷ A szerző Hanák Péter-kutatása során készített interjúja Pók Attilával. 2020. július 10. – A Történettudományi Intézetről és Kádár-kori kutatóiról újabban: Csunderlik Péter: *Egy különleges közép-európai történész. Hanák Péter pályaképe*. Budapest, Napvilág, 2023, 171–197.

¹⁸ A kevés reflexió egyike: Benedek István Gábor: A krími krími. Hogyan válik egy rémtett vádja puszta mesévé? *Népszabadság*, 1988. november 5., 18.

¹⁹ Soós István: Szekfű Gyula és Mályusz Elemér *A vörös emigráció* című műve. In: *A negyedik nemzedék és ami utána következik. Szekfű Gyula és a magyar történetírás a 20. század első felében*. Szerk.: Ujváry Gábor. Budapest, Ráció, 2011, 238–250. – A mű genezisével kapcsolatban a továbbiakban Soós István eredményeit foglalom össze.

²⁰ Albert Kaas–Fedor de Lazarovics: *Bolshevism in Hungary. The Béla Kun Period*. London, Grant Richards, 1931.

Az emigrációtörténeti munkára Szekfű Gyula kapott felkérést, egyfelől a rendszer egyik főideológusaként, másfelől meg azért, mert az 1913-ban megjelent, nagy botrányt kavarázó *A száműzött Rákóczi* megírásával már bizonyította, hogy ironikus stílusával milyen ügyesen tudja kritikusan ábrázolni, hovatovább nevetségessé tenni egy emigráció tevékenységét.²¹ Teleki 1927 áprilisában kérte fel Szekfűt a munka megírására, amelynek költségeit Bethlen Istvánnal egyeztetve a Külügyminisztérium vállalta magára. Szekfű áprilisban látott hozzá a feladathoz, egy hónapig gyűjtötte az anyagot, az Országos Széchényi Könyvtárban megtalálható bécsi időszaki kiadványokról készített jegyzeteket, de májusban abbahagyta a munkát. Júniusban kereste fel a Magyar Országos Levéltárban dolgozó Mályusz Elemért azzal a kéréssel, hogy legyen az emigrációtörténeti munka társszerzője. Szekfűnek ugyanis a Horthy-korszak reprezentatív, többkötetes történeti összefoglalója, a Hóman Bálinttal közösen jegyzett *Magyar történet* munkálatai miatt nem volt elég ideje arra, hogy egyedül teljesítse a megbízást, a még csak huszonnyolc éves Mályusz pedig elfogadta az idősebb kollégának, a korszak „szártörténéskének” megtisztelő ajánlatát.

Szekfű és Mályusz 1927 júliusában találkoztak Telekivel, hogy a továbbiakról egyeztessenek. Teleki arról tájékoztatta őket, hogy a külföldön megjelentetni tervezett művet angolul vagy lehetőség szerint franciául

vagy németül írják meg, 12-16 ív terjedelemben, amelyhez – kisebb betűtípussal – 10-16 ívnyi dokumentációt szeretnének csatolni függeléként. Honoráriumként 4000, az előkészületek céljára 2000 pengőt irányoztak elő. A külföldi kiadás jogát Teleki magának kötötte ki, a magyarországi jog a szerzőknél maradt, a kézirat leadásának határidejét 1927. december 15-ben állapították meg. A feladatmegosztás szerint Szekfű írta volna az indoktrináló bevezetőt és az összefoglalót – négy ívet az egész könyvből –, míg Mályusz Elemér végezte volna el a munka érdemi részét.

Mályusz 1927 nyarán megkapta Szekfű már elkészült jegyzeteit, majd tanulmányozni kezdte az 1919 utáni hazai és külföldi irodalmat, és Teleki segítségével még a Bel- és Külügyminisztériumtól is kapott anyagokat, de csak azokat az iratokat, amelyeket előzőleg kiválogattak számára. Például így használhatta fel a párizsi magyar követ Károlyi Mihályról írt jelentéseit. Bár Mályusz szeretett volna külföldre utazni, erre nem ő, hanem Szekfű és Domanovszky fiatal tanítványa, az ígéretes történésznek számító – de az 1940-es években nemzetiszocialistává váló és a magyar történettudományból magát kiíró – Baráth Tibor²² kapott lehetőséget, aki 1928 tavaszán eltölthetett egy hetet Bécsben, hogy a *Die Rote Fahne* című kommunista lapot jegyzetelje.

Mályusz azonban lassan haladt munkával: közel fél évvel a megszélt határidő után, 1928 áprilisá-

²¹ L. Csunderlik Péter: A „kicsapó és megfélemlítő hullám”. A száműzött Rákóczi poétikája. *Kommentár*, 2011/2., 24–39.

²² Baráth pályájáról l. Paksa Rudolf: A történetírás mint propaganda. Baráth Tibor útja a szaktörténetírástól a mítoszgyártásig. *Kommentár*, 2006/5., 69–79.

ban is még csak az anyaggyűjtést fejezte be, ezért májusban háromhetes szabadságot vett ki a Magyar Országos Levéltárban, és a lakásába zárkózott, még az ebédjét is felhozatta, és csak dolgozott: „Állati volt” – emlékezett utólag. Miután végzett a maga penzumával, Mályusz felkereste Szekfűt, aki azonban közölte vele, hogy nem írja meg a saját részét, így az is a fiatalabb történészre maradt. A történész hagyatékát tanulmányozó Soós István szerint Szekfű bánásmódja igencsak „beakadt” Mályusznak:

„Mályusz még öt évtizeddel később is szenvedélyesen és meglehetősen negatív kicsengéssel emlékezett vissza [...] még életének vége felé sem bocsátotta meg Szekfűnek nem éppen »lovagias« eljárását és viselkedését, amely kettejük kapcsolatát a következő évtizedekben meglehetősen beárnyékolta. Mályusz ugyanis soha nem tudott beletörődni abba, hogy Szekfű úgymond »rászedte«, de »restellte a világ előtt bevallani«, miként járt túl Szekfű az eszén.”²³ Hogy átadjuk a szót Mályusznak: „Nevetséges figurának éreztem magamat, akin megérdemelten kárörvendhet bárki. Szekfűt ekkor ismertem meg és ugyanekkor ábrándultam ki belőle egész életemre.”²⁴

Mályusz Elemér (1898–1989)

Így a „Forradalmár és emigráns lelkületet” bemutató összefoglaló elkészítése is Mályuszcra hárult, aki csak 1928. november végére végzett a feladatával. A mű 1931-ben jelent meg angolul,²⁵ a kiadást Teleki Pál fiának, Gézának a nevelője, Incze

Péter intézte, míg a német nyelvű kiadásért²⁶ szintén Teleki egyik régi ismerőse, Papp Antal pénzügyi szakember felelt.

A magyar nyelvű kiadás ötletével még Szekfű már 1927 augusztusában felkereste Dick Manót, akinek az lett volna a feltétele, hogy Szekfű írjon a könyvhöz előszót, és Szekfű hozzájárulása legyen rajta a címlapon is, ennek hiányában az 1928-ban elkészült Mályusz-művet

azonban már nem akarta kiadta, amelynek magyarországi megjelenését Teleki Pál se támogatta. A *vörös emigrációt* végül Tormay Cécile – az 1918–1919-es forradalmakról szóló leghíresebb Horthy-mű, a *Bujdosó könyv* című horrorregény szerzője²⁷ – folyóirata, a *Napkelet* 1931-es évfolyamában kezdték közölni, miután az író elolvasta az angol könyvet,

ben jelent meg: Mályusz Elemér: *Visszaemlékezések*. Szerk.: Soós István. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021.

²⁵ Elemér Mályusz: *The Fugitive Bolsheviks*. London, Grant Richards, 1931.

²⁶ Elemér Mályusz: *Sturm auf Ungarn. Volkommisäre im Auslande*. München, A. Dresler, 1931.

²⁷ Tormay Cécile könyvéről l. Csunderlik Péter: A Tanácsköztársaság ábrázolása Horthy-kori regényekben. *Múltunk*, 2022/2., 147–150.

²³ Soós István: Szekfű Gyula és Mályusz Elemér A vörös emigráció című műve, i. m., 248.

²⁴ Uo. – Mályusz Elemér memoárja csak 2021-

és úgy találta, hogy Mályusz műve „minden időknek maradandó”, amelyet lelkendezve köszönt meg „sok ezer asszonytársa nevében”. Az 1931 decemberében Mályusz Elemérhez írt levelében Tormay úgy konkludált: „ennek a nemzetnek becsületes és hazaszerető fiai vegyék le a kalapjaikat a fiatal Mályusz Elemér előtt, mert önvédelmi harcunknak egyik legjelentősebb és leglegyőzhetetlenebb fegyverét tőle kapták”.²⁸

Lássuk: milyen „fegyvereket” forgatott Mályusz, milyen technikákkal élt az 1918–1919-es forradalmak vezetőinek lejáratása érdekében? Mindenekelőtt azzal, hogy az 1919. március 21-i „hatalomátadás” legendájának átvételével, a lemondó nyilatkozat állítólagos, de a források döntő többsége szerint soha meg nem történt aláírásával szorosan összekötötte a Károlyi-féle Népköztársaságot és a Kun Béla vezette Tanácsköztársaságot:

„Károlyi már befejezte a hivatását. [...] Futtában, anélkül, hogy átolvasná, aláír egy kiáltványt, amelyben tudatja az országgal, hogy a kormányzást a munkásságra bízta. Gyánútlanul írja alá a kiáltványt, mert hiszen ezt megszűkebb környezetének egyik tagja, Kéri Pál fogalmazza meg. Erre az utolsó gesztusára csak azért van szükség, hogy a polgárság még csak kísérletet se tegyen az ellenállásra és a bolsevik népbiztosok minden akadály nélkül vegyék át a hatalmat.”²⁹

²⁸ Tormay levelét idézi: Soós István: *Szekfű Gyula és Mályusz Elemér A vörös emigráció című műve*, i. m., 250.

²⁹ Mályusz Elemér: *A vörös emigráció*. Máriabesnyő, Attraktor, 2015, 11–12. – Az 1919. március 21-i állítólagos „hatalomátadásról” és a Károlyi megbuktatásához és a proletárdiktatúra kikiáltásához vezető, iga-

Mályusz a műve nagyobb részében az októberista emigráció tevékenységével foglalkozik, és csak kisebbrészt a kommunistákkal, a két csoport között tevékenysége között azonban nem látott lényegi különbséget:

„Mialatt az emigráció népesebb fele teljes odaadással küzdött Magyarország ellen a kisentente érdekében, a kommunistáknak számra csekélyebb sem maradt tétlenül. Az ő támadásai célpontja is Magyarország volt, csupán eszközeik különböztek. Moszkva fényében sütkérezve, nem volt szükségük sem a kisantant szövetségére, sem anyagi támogatására és így haditerveiket az utódállamok érzékenységének teljes figyelmenkívül hagyásával dolgozhatták ki. Kétszeresen jellemző, hogy ennek dacára Magyarország és a kisentente érdekeinek összeütközésekor ők is feltétlenül az utóbbi védelmére kelnek – noha pártatlanságukat könnyen megőrizhetnék –, csakhogy árthassanak Magyarországnak.”³⁰

Mályusz azt állítja *A vörös emigráció*ban, hogy a kommunisták érzéketlenek voltak a trianoni területcsonkítás iránt, ez azonban nem igaz. Az olyan 1920-as évekbeli illegális kommunista kiadványokban, mint amilyenek az *Adalékok a trianoni rablóbéke megszületéséhez* című füzet volt,³¹ „imperialista rablóbékeként” ítélték el a trianoni békeszerződést, és az internacionalista kommunisták nemegyszer kifejezetten nacionalista

zából megtörtént eseményekről: Hajdu Tibor: *Ki volt Károlyi Mihály?* Budapest, Napvilág, 2012, 120–121.

³⁰ Mályusz Elemér: *A vörös emigráció*, i. m., 95.

³¹ *Adalékok a trianoni rablóbéke megszületéséhez*. Budapest, kiadja a Kommunisták Magyarországi Pártja (a Kommunista Internacionálé szekciója), [é. n.].

retorikával igyekeztek mozgósítani a Horthy-rendszer ellen, emlékeztetve arra, hogy a csehszlovákok és a románok ellen a Vörös Hadsereg harcolt, nem Horthy Miklós Nemzeti Hadse-
rege.³²

A „Magyarországnak ártás”, a vélt „nemzeti tragédia iránti érzéketlenség” Mályusz értelmezésében egyenesen következett abból, hogy az 1918–1919-es forradalmak emigrációba kényszerülő vezetői szerinte nem magyarok, hanem idegenek, „zsidók” voltak, akik Károlyi Mihály előtérbe tolásával igyekeztek leplezni magukat mind az őszirózsás forradalom során, mind az emigrációban: „Az új orientációnak egy hangzatos névre van szüksége. Egy emberre, kinek hátamagött ismét lehet bármit csinálni, kinek korlátoltsága nem ismert határokat s aki, amíg kifelé a tömegek félrevezetésére a vezér szerepét játssza, bábu a háttérben meghúzódók kezében. Ki volna erre alkalmasabb Károlyi Mihálynál, ki egyszer már oly pontosan elvégezte feladatát?”³³ És ha kicsiben is, de hasonlóképp használták ki Lovászy Mártont *A vörös emigráció* elbeszélésében.³⁴

³² A kommunisták Trianonnal kapcsolatos álláspontjáról 1920 és 1953 között Révai József cikkeinek tükrében I. Szesztay Ádám: Révai József. In: *Trianon és a magyar politikai gondolkodás, 1920–1953. Tanulmányok*. Szerk.: Romsics Ignác. Budapest, Osiris, 1998, 221–235. – Illetve: Csunderlik Péter: Trianon és a magyar baloldal. *Mozgó Világ*, 2022/6., 21–35.

³³ Mályusz Elemér: *A vörös emigráció*, i. m., 65.

³⁴ Mályusz a következőképp magyarázza, hogy Garami Ernő a *Jövő* című lapját miért Lovászy Mártonnal együtt indította el: „Erre a magyar dzsentri-névre – Lovászy egyebet sohasem jelentett e megmagyarosított nevű idegen származásúak előtt – szüksége van mérsékeltnek hirdetett programja némi igazolására.” L. Mályusz Elemér: *A vörös emigráció*, i. m., 63.

Mályusz műve szerint a „zsidók” nem tudtak a magyar nemzethez asszimilálódni, érzéseivel azonosulni. Ebből a szempontból paradigmátikus Hatvany Lajos leírása:

„Hatvany [...] nem bírt érzésében magyarrá lenni, de nem is akart a magyarsághoz hozzá hasonlítani. Gyűlölte a magyar társadalomnak századokon keresztül kialakult életfelfogását és világnézetét. [...] A forradalmat jó alkalomnak tekinti, hogy míg mások a pénz és hatalom után nyújtják ki kezüket, ő vigyorogva a nemzet lelkét kaparintsa körmei közé. Tevékenyen részt vesz a forradalom kirobbantásában, a degeneráltnak azonban hirtelen elfogy az ereje s nem tud mihez fogni, mikor az eszközök ölébe hullanak.”³⁵

A baloldali politikusok ugyanis nemcsak „idegenek”, de alkalmatlan dilettánsok is voltak a Horthy-kori ellenforradalmi propaganda szerint,³⁶ ezért nem érhetett célba „ártó” szándékuk.

³⁵ Mályusz Elemér: *A vörös emigráció*, i. m., 64–65.

³⁶ 1919 után a Forradalmi Kormányzótanács tagjait előszeretettel igyekeztek diszkreditálni azzal, hogy a népbiztosok korábbi polgári szakmájára emlékeztettek, miszerint a Tanácsköztársaság alatt munkások, lenézett szakszervezeti bürokraták, ügyvédek, tanárok és újságírók alkották a kormányt. Például Garbai Sándor kapcsán megemlítették, hogy „kőműves” volt, Böhm Vilmost pedig „írógép-szerelőként” mutatták be. Csakhogy Garbai, bár fiatalon valóban a kőművesszakmát tanul-ta ki, már 1903-tól a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének és a Munkásbiztosító Pénztárnak, 1907-től pedig az Országos Munkásbiztosító Pénztárnak az elnöke volt, tehát nem kőműveskötényben és malteros kézzel érkezett meg az első kormányülésre. A valóban műszerész végzettségű Böhm pedig már fél évtizeddel a hadügyi tárca élére kerülése előtt is hivatásos politikusként dolgozott az MSZDP egyik vezetőjeként. L. Csunderlik Péter: *A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”*, i. m., 153–154.

De *A vörös emigráció* manipulatív voltát talán legjobban az mutatja meg, hogy Mályusz miképp fordította ki Jászi Oszkár kapcsolatletteremtési kísérletét a kisantant-országok vezetőivel. Jászi ugyanis a következőképp hirdette meg az emigráció számára követendő külpolitikai irányt:

„A magyar demokráciának külpolitikájában elsősorban kisententebarát orientációt kell követnie, mint-hogy egyesegyedül a kisentente tekinthető olyan külpolitikai erőtegyezőnek, melynek érdeke a mai Horthy-féle détachment-abszolutizmus eltávolítása, egy demokrata magyar kormányzás visszaállítása.”³⁷

Mályusz azonban Jászi szándékát a környező országokkal történő kiegyezésre és a Dunai Konföderáció létrehozására Magyarországnak a kisantant-szövetségbe való beléptetéseként és az elszakított magyarság elárulásaként interpretálta.³⁸ „Útszéli felkínálkozásként”, „aknamunkaként az utódállamok magyarsága ellen”, hogy végül arra a következtetésre jusson: az emigráció lett a negyedik „kisantant-állam”.

Mályusz azonban eltúlozta Jásziék szerepét és jelentőségét – miképp Jászi Oszkár helyzetértékelése is téves volt. 1921-ben ugyanis Jászi még optimistán írta a *Bécsi Magyar Újság*-ban: „Még abban az esetben is, ha a kisentente tovább folytatná a habozás és elnézés politikáját, és meghajolnék a nagyantant Horthy-barát diplomatáinak fezőrjeinek presztízse előtt: még abban az esetben rövid idő alatt össze kell omlania a Horthy-

rendszernek merőben belpolitikai és erkölcsi okokból is.”³⁹

De mint tudjuk, nem így történt. Jászinak fel kellett adnia közép-európai politikusi ambícióit, és tíz évvel később már csak az Atlanti-óceán túlsópartjáról, az USA-beli Oberlinből válaszolt Mályusz kritikájára, Charles Seignobos francia történész kortárs történeti összefoglalását összevetve Mályusz emigrációábrázolásával: „Sorbonne és Szeged tanárainak ilyen eltérő véleményei között nyugodtan várom a végleges ítéletet.”⁴⁰

Ám életében nem kapott felmentést, hiába írta meg Jászi amerikai professzorként 1929-ben *A Habsburg-monarchia felbomlása* című nagy művét, amelyben sok száz oldalon át igyekezett cáfolni az októberisták „tudatos züllesztéséről” szóló ellenforradalmi vádakat, meggyőzően bizonyítva, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia – és benne Nagy-Magyarország – szétesésének strukturális okai voltak. Opus magnuma, amely a világon egyik legtöbbet hivatkozott magyar történelmi munka a Habsburg Studies egyik alapműveként, azonban csak egy emberöltővel Jászi halála után, 1982-ben jelenhetett meg Magyarországon, Hanák Péter kisebb monográfiájának bevezető tanulmányával. Így az államszocialista diktatúrában előbb rehabilitálták a szélsőjobboldali, uszító műveket is jegyző Mályusz Elemért, mint a „szabad szocialista”, engesztelhetetlenül demokrata Jászi Oszkárt.

³⁷ Jászi Oszkár: Emigrációs politikánk győzelmé. *Bécsi Magyar Újság*, 1921. nov. 10., 1.

³⁸ Mályusz Elemér: *A vörös emigráció*, i. m., 56.

³⁹ Jászi Oszkár: A Horthy-rendszer összeomlása. *Bécsi Magyar Újság*, 1921. október 27., 1.

⁴⁰ Jászi Oszkár: Történelem és fehér propaganda. *Századunk*, 1931/1., 148.